

Absolut w filozofii starożytnej

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Plotyn, *Enneady V, 4*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, tłum. A. Krokiewicz, Warszawa 1998.
- Marek Aureliusz, *Rozmyślania, V, 30, VII, 9*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, tłum. M. Reiter, Warszawa 1988.
- Platon, *Timajos*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, tłum. W. Witwicki, Warszawa 1988.

Absolut w filozofii starożytnej

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Czy istnieje jakiś byt doskonały, niezależny od innych bytów, pierwotny wobec wszystkiego, co istnieje? Byt najwyższy, wieczny i niezmienny? Czy za światem stoi jakaś nadrzędna rzeczywistość? A może ukrywa się ona w zjawiskach świata? Czy też może byt ogranicza się do materii – tej rzeczywistości, która daje się poznawać zmysłami, zmienia się i jest nietrwała, ale jest jedynym, co dane w naszym doświadczeniu? Te pytania zadawali sobie starożytni filozofowie, w tym pierwsi – stawiając pytania o zasadę świata (*arché*) – a także najwięksi spośród nich – formułując swe filozoficzne systemy. To od starożytnych filozofów greckich pochodzi przekonanie, że istnieje ponadmaterialne źródło materialnej rzeczywistości, choć dochodzili oni do niego z różnych stanowisk i przesłanek. Przekonanie o tym, że istnieje jakiś byt absolutny, różny do znanego nam fizycznego świata, pojawiło się już u Sokratesa, a potem zostało rozwinięte przez jego ucznia, Platona. Istnienie takiego bytu zakładał także Arystoteles, stoicy doszukiwali się go w rozumnej naturze wszechświata, a Plotyn uzupełnił myśl Platona o ideach, domykając metafizyczny system swego poprzednika o koncepcję nadrzędnego, jednego bytu, z którego wypływa cała rzeczywistość.

Twoje cele

- Wyjaśnisz pojęcie absolutu i porównasz jego wybrane starożytne koncepcje.

- Omówisz starożytne pojęcia absoliu w ujęciu Platona, Arystotelesa, stoików i Plotyna.
- Przeanalizujesz wybrane fragmenty dzieł filozofów starożytnych dotyczące absoliu.

Przeczytaj

Pojęcie bytu absolutnego

Byt absolutny to rzeczywistość, która jest niezależna od jakichkolwiek innych bytów, niczym nieuwarunkowana, niczym także nieograniczona. Jest ona nadrzędna wobec świata materialnego, stanowi dla niej podstawę bytową. Cechuje się tym, że jest doskonała, trwała, niezmienna i wieczna. Istnieje poza czasem i poza przestrzenią – poza rzeczywistością fizyczną, choć jest jej źródłem. Samo pojęcie **absolutu** pojawia się po raz pierwszy w filozofii Plotyna (205–270 r. n.e.) jako bytu, który jest źródłem wszystkich innych bytów, ale jego cechy można dostrzec już w odpowiedziach pierwszych jońskich filozofów przyrody na pytanie o zasadę świata. Taki charakter mógł mieć apeiron (bezkres) Anaksymandra (ok. 610–ok. 546 p.n.e.), naturę bytu absolutnego posiadały pitagorejskie pojęcia matematyczne (liczby). W myśli nowożytnej jako ważna część systemu filozoficznego absolut pojawił się w metafizyce Friedricha Hegla (1770–1831). Absolut w ujęciu osobowym jest odpowiednikiem judeochrześcijańskiego Boga, który posiada wszystkie cechy bytu absolutnego w rozumieniu starożytnych filozofów greckich.

Byt absolutny w filozofii Platona

Fragment fresku Rafaela *Szkoła ateńska*, przedstawiający Platona (po lewej) i Arystotelesa. Gest Platona wskazuje symbolicznie na rzeczywistość idei ponad rzeczywistością materialną.

Źródło: Web Gallery of Art, domena publiczna.

Wedle Platona realnie istnieją tylko **idee** – wieczne wzory rzeczywistości materialnej, doskonałe, niezmienne, niematerialne i niepoznawalne zmysłowo, choć mające swe odzwierciedlenie w fizycznym świecie. Do prawdy o ideach jesteśmy w stanie dotrzeć

jedynie rozumem. Idee te mają charakter absolutny – są niezależne od innych bytów, przede wszystkim od poznających je ludzi, są doskonałe, nie istnieją w czasie i przestrzeni, są podstawą dla istnienia rzeczy materialnych. Platon jednak obok idei wyróżnił osobnego stwórcę świata, który użył ich do stworzenia rzeczywistości materialnej. Byt absolutny (idealny) nie ma więc charakteru osobowego. Osobą jest zaś **demiurg**, który świat fizyczny powołał do istnienia, korzystając z wzorów idei. Pisał Platon:

Platon

Timajos

Należy przede wszystkim rozróżnić [...]: coś, co istnieje wiecznie a powstawania nie ma, i coś, co powstaje zawsze i nie istnieje nigdy. Jedno rozumem, który ujmuje ściśle, uchwycić można, jako zawsze takie samo, drugie mniemaniem z pomocą spostrzeżeń nieściśłych daje się uchwycić jako coś, co powstaje i ginie, a w rzeczywistości nie istnieje nigdy. A znowu wszystko, co powstaje, powstaje z konieczności pod wpływem jakiejś przyczyny. Nic nie może powstawać bez przyczyny. Jeżeli wykonawca czegokolwiek patrzy wciąż na to, co jest niezmiennie, i jakimś takim się posługuje wzorem, kiedy jego postać i zdolność wykonywa, wtedy koniecznie wszystko wychodzi skończone i piękne. A jeśli patrzy na to, co zrodzone, i posługuje się wzorem zrodzonym – wtedy niepiękne. [...] Więc naprzód się nad tym musimy zastanowić – bo to jest przedmiotem rozważania: rozpatrzyć początek wszechrzeczy; czy świat istniał zawsze i nie miał żadnego początku, czy też powstał kiedyś i miał jakiś początek. Otóż powstał. Bo jest widzialny i dotykalny i ciało ma, a wszystkie tego rodzaju rzeczy są przedmiotami spostrzeżeń, a przedmioty spostrzeżeń dają się ujmować mniemaniem za pomocą spostrzeżeń zmysłowych i okazały się tym, co powstaje i powstało. A powiedzieliśmy, że to, co powstaje, musi powstawać pod wpływem jakiejś przyczyny. Rzecz w tym, żeby znaleźć demiurga i ojca wszechświata, ale znalazłszy, mówić o nim niepodobna. W związku z nim zastanowić się trzeba nad tym, według jakiego wzoru wykonał świat jego budowniczy, czy według tego wzoru, który zawsze jest taki sam, czy też według zrodzonego. Jeżeli piękny jest ten świat a wykonawca jest dobry, to jasna rzecz, że patrzył na wzór wieczny.

A jeżeli nie, czego się nawet mówić nie godzi, to patrzył na wzór zrodzony. Dla każdego rzecz to jasna, że na wieczny. Bo świat jest najpiękniejszy spośród zrodzonych, a wykonawca jego najlepszy jest ze sprawców. W ten sposób zrodzony, wykonany jest na wzór tego, co się myślą i rozumem uchwycić daje, i zawsze jest takie samo.

Źródło: Platon, *Timajos*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, tłum. W. Witwicki, Warszawa 1988, s. 30–31.

Byt absolutny w filozofii Arystotelesa

W odróżnieniu od Platona Arystoteles nie doszukiwał się w świecie żadnej innej rzeczywistości poza materialną, poznawalną zmysłami. Odrzucił w całości naukę Platona o doskonałych i niezmiennych ideach, które były wzorem dla utworzenia wszechświata, ale zgadzał się z Platonem, że cokolwiek istnieje, musi mieć przyczynę sprawczą. Łańcuch tych przyczyn w materialnym świecie nie może być w nieskończoność – inaczej nie mogłoby zaistnieć początek zdarzeń obecnych w świecie ani istniejących w nim substancji (form nadanych materii). Zatem świat musi mieć jakiś początek – źródło istniejących w nim bytów i pierwszą przyczynę wszystkich późniejszych zdarzeń. Przyczyna ta ma charakter ponadmaterialny i niezmienny – musi być pierwszym bytem, z którego powstała cała fizyczna rzeczywistość. Przyczynę tę – niezależną od wszystkich innych i samoistną, która uruchomiła wszystko, co w świecie istnieje, działa i się zdarza, nazwał Arystoteles **Pierwszym Poruszycielem**. Sam nieruchomy i niezmienny byt ten jest motorem wszelkiego ruchu i zmian. Jest on jeden i niezłożony, wieczny i niezmienny, duchowy i rozumny. Jest bytem najdoskonalszym wśród istniejących – czystym aktem i czystą myślą, skoncentrowaną na tym, co pozaziemskie, pozaempiryczne, czyli boskie. Taki byt ma cechy osobowego Boga judeochrześcijańskiego.

Absolut w ujęciu stoików

Stoicy zgadzali się z Platonem i Arystotelesem, że to, co niezmienne i co stanowi podstawę świata, ma charakter rozumny. Nie dostrzegali jednak tego poza światem, ale w nim samym. Rozum (*logos*) świata to wedle tej szkoły filozoficznej jego ukryte prawa, które określają wszystkie zdarzenia w świecie fizycznym. Rozum ten nie zależy zarazem od żadnego innego bytu. Podobnie jak Platon i Arystoteles, prawa świata materialnego stoicy postrzegali jako

różne od materialnych zdarzeń i przedmiotów, ale nie przyznawali im pozamaterialnego istnienia i ten nadrzędny porządek świata postrzegali jako nieosobowy.

Jest to porządek doskonały, boski w charakterze, choć boga osobowego w nim nie ma. Cesarz-filozof, Marek Aureliusz (121-180 r. n.e.) w swych *Rozmyślaniach* pisał:

((Marek Aureliusz

Rozmyślania, V, 30, VII, 9

Rozum wszechświata ma na celu współzycie. Stworzył więc istoty niższe dla wyższych. A wyższe przystosował do siebie wzajem. Widzisz, jak wszystko ułożył podrzędnie i współrzędnie i wydzielił każdemu, co mu się należy, a istoty najwyższe sprzągnął w harmonię wzajemną. [...] Wszystko jest nawzajem powiązane, a węzeł to święty. A zgoła nic nie ma, co by nawzajem było sobie obce. Ułożone to bowiem zostało we wspólny ład i współtworzy porządek w porządku tego samego świata. Jeden bowiem jest świat, a składa się nań wszystko, i bóg jeden we wszystkim, i jedna istota, i jedno prawo, jeden rozum wspólny wszystkich stworzeń rozumnych, i prawda jedna. I jeden wreszcie ideał doskonałości stworzeń o wspólnym pochodzeniu i wspólnym rozumie.

Źródło: Marek Aureliusz, *Rozmyślania, V, 30, VII, 9*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, tłum. M. Reiter, Warszawa 1988, s. 68.

Absolut Plotyna

Plotyn, kontynuator myśli Platona, uznał, że idee musi obejmować nadrzędny, jeden i jednolity byt. Jest on samoistny, doskonały i niezależny od wszelkich innych bytów. Przypomina swą naturą światło, ponieważ emanują (promieniują) z niego niższe formy bytu (patrz: „[Obecność Platona w filozofii europejskiej](#)”). Jest także początkiem i źródłem wszystkich rzeczy i w nim mieszczą się wzory wszystkiego, co istnieje materialnie. Ma zarazem charakter duchowy. Nie przyznaje mu wprawdzie Plotyn charakteru osobowego, ale byt ten, posiada

Rzymskie popiersie Marka Aureliusza z muzeum w Luwrze, ok. 161-169 r. n.e.

Źródło: Marie-Lan Nguyen, Wikimedia Commons, licencja: CC BY 2.5.

Popiersie (prawdopodobnie) Plotyna z Muzeum Archeologicznego w Ostii

Źródło: Sailko, Wikimedia Commons, licencja: CC BY 3.0.

wszystkie cechy Platońskiego świata idei,

mieszcząc w sobie zarazem pojęcie przyczyny wszechrzeczy. Pisał Plotyn w *Enneadach*:

Plotyn

Enneady V, 4

Albowiem musi być coś przed wszystkimi rzeczami, coś pojedynczego i różnego od wszystkich rzeczy, które są po Nim: musi być Ono dzięki Samemu Sobie, niepomieszane z rzeczami od Siebie pochodzącymi, i z drugiej strony musi znowu mieć moc obecności w rzeczach innych. [...] Ono [jest] arcysamowystarczalne, ponieważ jest pojedyncze i najpierwsze, jako że to, co nie jest najpierwsze, potrzebuje rzeczy w nim pojedynczych, ażeby z nich być. [...]

Początek nie jest zrodzony, jeżeli zaś jest niecielesny, lecz istotnie jeden, to będzie [...] Pierwszym. [...]

Zaprawdę, jeżeli doskonałe jest Pierwsze i ze wszystkiego najdoskonalsze i jeżeli jest mocą pierwszą, to musi być najmocniejsze ze wszystkich jestestw i inne moce muszą, ile tylko „mogą”, Je naśladować.

Źródło: Plotyn, *Enneady V, 4*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, tłum. A. Krokiewicz, Warszawa 1998, s. 75–76.

Słownik

absolut

(łac. *absolutus* – bezwarunkowy, niezależny) byt doskonały, pierwotny, wieczny, niezmienny, niezależny od innych bytów, stanowiący źródło dla wszystkiego, co istnieje

demiurg

(gr. *dēmiourgós*) według Platona twórca świata materialnego

idea

(gr. *idéa* – kształt, wyobrażenie) według Platona to, co istnieje naprawdę – doskonale, wiecznie i niezmiennie, stanowiąc wzór rzeczy materialnych – niedoskonałych, powstających w czasie i zmiennych; idee według Platona możemy poznać tylko rozumem, podczas gdy przedmioty materialne poznajemy zmysłami; w filozofii nowożytnej idee nabrały znaczenia odpowiedników rzeczy w ludzkim umyśle

Jedno (Jednia)

byt absolutny w filozofii Plotyna – jeden, jednolity niezmienny, doskonały, stanowiący źródło świata

Pierwszy Poruszyciel

(łac. *Primus motor*) w filozofii Arystotelesa doskonały, osobowy, niematerialny, niezależny od innych byt, stanowiący początek i przyczynę świata rozum świata; w myśli stoików niezmiennie, niezależne od niczego prawa świata, tworzące porządek wszystkich istniejących rzeczy i zdarzeń materialnych

Mapa myśli

Polecenie 1

Na podstawie mapy myśli wymień cechy wspólne w rozumieniu bytu absolutnego w filozofii starożytnej.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

W odniesieniu do mapy myśli omów pojęcie absolutu jako źródła rzeczywistości materialnej w filozofii starożytnej.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Byt absolutny we wszystkich ujęciach starożytnych charakteryzuje m.in. to, że jest on...

- trwały.
- pojedynczy.
- autonomiczny.
- idealny.

Ćwiczenie 2

Przyporządkuj absolutowi i światu materialnemu ich cechy.

monizm, zmienność, uniwersalność, pluralizm, empiryczność, transcendencja

Absolut	
Świat materialny	

Ćwiczenie 3

Idee Platona można uznać za pierwotne i podstawowe, ponieważ są...

- wieczne.
- niezmiennie.
- doskonałe.
- poznawalne rozumem.

Ćwiczenie 4

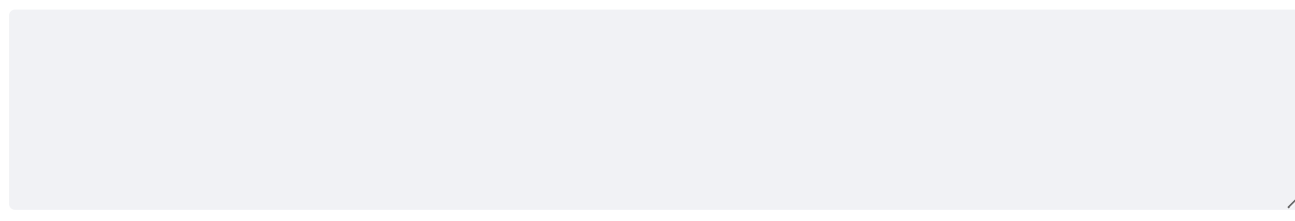
Na podstawie poniższego zdania Platona wykaż w jego filozofii związek idei z demiurgiem.

” Platon

Timajos

Jeżeli piękny jest ten świat a wykonawca jest dobry, to jasna rzecz, że patrzył na wzór wieczny.

Źródło: Platon, *Timajos*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, tłum. W. Witwicki, Warszawa 1988, s. 31.

Ćwiczenie 5

W myśli Arystotelesa Pierwszy Poruszyciel cechuje się tym, że jest...

- materialny.
- nieruchomy.
- źródłem ruchu.
- wieczny.

Ćwiczenie 6

Ćwiczenie 7

Jednia w filozofii Plotyna ma charakter absolutny, ponieważ jest...

- źródłem świata.
- niepoznawalne.
- bytem najdoskonalszym.
- wzorem dla wszystkiego, co materialne.

Ćwiczenie 8

Wskaż wśród niżej wymienionych cech te, które łączą pojęcie absolutu w greckiej filozofii starożytnej z rozumieniem Boga w tradycji judeochrześcijańskiej.

- wieczność.
- niezmienność.
- niematerialność.
- nieruchomość.
- idealność.
- jedność.
- immanentność.
- doskonałość.
- rozumność.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Absolut w filozofii starożytnej

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

XI. Początki filozoficznej teologii. Uczeń:

1) przedstawia główne starożytne koncepcje absolutu (Boga): demiurg oraz idea dobra (Platon), nieporuszony poruszyciel (Arystoteles), rozumna natura świata (stoicyzm), prajednia (Plotyn);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- definiuje pojęcie absolutu;
- charakteryzuje pojęcie absolutu w ujęciu Platona, Arystotelesa, stoików i Plotyna;
- analizuje wybrane fragmenty dzieł filozofów starożytnych dotyczących absolutu.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów, aby zastanowili się nad odpowiedziami na pytania zadane we wprowadzeniu:
 - *Czy istnieje jakiś byt doskonały, niezależny od innych bytów, pierwotny wobec wszystkiego, co istnieje? Byt najwyższy, wieczny i niezmienny?*
 - *Czy za światem stoi jakaś nadrzędna rzeczywistość? A może ukrywa się ona w zjawiskach świata? Czy też może byt ogranicza się do materii – tej rzeczywistości, która daje się poznawać zmysłami, zmienia się i jest nietrwała, ale jest jedynym, co dane w naszym doświadczeniu?*

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika nauczyciel sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji. Następnie inicjuje rozmowę kierowaną na podstawie odpowiedzi na pytania zawartych we wprowadzeniu, które uczniowie przygotowali w domach.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Uczniowie przystępują do cichego czytania tekstu e-materiału. Indywidualnie zapoznają się z treścią w sekcji „Przeczytaj” i zapisują w zeszytach minimum pięć pytań do tekstu. Uwaga: każde z pytań musi rozpoczynać się od słowa „dlaczego”. Następnie zadają swoje pytania dowolnie wybranej osobie z klasy i odpowiadają na nie. Nauczyciel może wybrać jedno z pytań do zadania domowego.
2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla materiał z sekcji „Mapa myśli”, a następnie czyta polecenia:
 - *Na podstawie mapy myśli wymień cechy wspólne w rozumieniu bytu absolutnego w filozofii starożytnej.*
 - *W odniesieniu do mapy myśli omów pojęcie absolutu jako źródła rzeczywistości materialnej w filozofii starożytnej.*Uczniowie wykonują zadanie w parach. Następnie wybrana osoba prezentuje

propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udzielając uczniom informacji zwrotnej.

3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel przechodzi do sekcji „Sprawdź się”. Zapowiada uczniom, że w kolejnym kroku będą rozwiązywać ćwiczenia – od najprostszych do najtrudniejszych – i będą to robić wspólnie. Wybrana osoba czyta po kolei polecenia. Po każdym przeczytanym poleceniu nauczyciel daje uczniom określony czas na zastanowienie się, a następnie ochotnik udziela odpowiedzi. Reszta uczniów ustosunkowuje się do niej, proponując swoje pomysły. Nauczyciel w razie potrzeby koryguje odpowiedzi, dopowiada istotne informacje, udziela uczniom informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. Zalogowany na platformę nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Każdy uczeń ma dokończyć zdanie, odwołując się do wyświetlonych treści: Zaczynam się zastanawiać...

Praca domowa:

1. Wybierz jedną ze szkół filozoficznych przedstawionych w e-materiale i przygotuj plakat, na którym przedstawisz, w jaki sposób pojmowali absolut ich przedstawiciele.

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, tom 1, Warszawa 2005.
- Reale G., *Historia filozofii starożytnej*, t. 1-5, tłum. Edward Iwo Zieliński, Lublin 1999.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Mapa myśli” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.